

Szakmai látogatás Felső-Magyarországon

Túracipőt húztak ismét a Restaurátor Szakosztály tagjai

Farkas Csilla

Ez alkalommal, aug. 12-14-ig, Észak-Magyarországon jártunk, a hegyek között.

Első állomásunk Felsőhámor volt, ahol *Tátrai Károly* papírmerítő műhelyét látogattuk meg. Takaros munkahelyet láttunk (1. kép). A papírpépet lombosfa, fenyő, egynyári növények (len, kender) cellulózzrostjaiból állítja elő. A pépet anyagában festik, erre a célra a CIBA cég Pergasol nevű direkt festékét használják. Az enyvezést is anyagában végzik, AKD Basoplast 8226-os elnevezésű termékkel. A megrendelő mintafüzetből választhatja ki a kívánt színű és vastagságú merített papírt. A mester büszkén mesélte, milyen intézmények a megrendelői. Megmutatta saját munkáit, valamint a családtól megörökölt, „különleges jelű”, hibás szitára öntött, Ferenc József feliratú vízjeles, kb. 100 éves lapot (a „J” betű helyett egy fordított „f” betűt formáztak).

1. kép. Papírpép-merítőkád

Ezután megnéztük a Diósgyőri Papírgyár Papíripari Múzeumát, amely több mint 200 év emlékeit őrzi. A papírmalom alapításának bizonyítható évszáma 1782, Kolba Mihály, a tulajdonos látképes levele alapján. A múzeum földszintjén a rendezők a kézi papírmerítést mutatják be, az eredeti, még a manufaktúrában használt eszközökkel. Az emeleten a

kiállítás a gondolatközlés eszközeinek történetével folytatódik, a barlangfestéstől, a nílusi papirusztól, a kisázsiai eredetű pergamenen keresztül a kínai papírig. Ezután a már gépesített papírgyártás eszközei láthatóak, az 1890 utáni évektől, amikor a papírmalom valóban gyárrá alakult egy hengersizítási gép beállításával. A kiállítás középpontjában a munkafolyamat egészének áttekintésére egy kis makettbe is bekukkanthattunk, amelyet Forschel József építőmester eredeti tervei alapján készítettek, egyenesen a jubileumra. Végül vízjeles lapokat láttunk a gyár különböző korszakából (legrégebbi Mária Terézia elutasító rendelete a malom kincstári pénzből való építéséről, s az első, dátummal ellátott vízjeles papír 1802-ből), bankókat (pl. zöld színű 100 Forintost is) és biztonsági bankjegypapírokat az utóbbi időkől. A kezdetben magántulajdonon 1926-ban részvénytársasággá alakult, 1948-ban államosították, ma pedig ismét részvénytársaság, amelynek a Pénzjegynyomda a tulajdonosa.

Továbbhaladva először Radostyán kékes alapú, egyszerű kazettamennyezetes református templomát néztük meg, majd Sajószentpéteren az előbbinél kicsit színesebb, XIV. sz-i templomot. A fehérre festett külső vastos falak érdekes belsőt takarnak. Többen felmáztunk a legények karzatára, ami felért egy tornamutatvánnyal, mert a „padok” és a lábtartók sima gerendák voltak, helyenként kb. 2 m-re a padlózat fölött, a levegőben.

Ebéd után két Árpád-kori, román stílusú templomot látogattunk még meg, Szalonnán és Zubogyban. Szalonnán a XI. sz-ban építették, majd a XIII. sz-ban négyszögletes hajóval bővítették ki az épületet, szentélyében Antiochiai Szent Margit vértanúságát ábrázoló freskó látható.

A második napon Bélapátfalva felé indulunk, hogy láthassuk a XIII. sz-i késő román és gótikus stílusú ciszterci templomot és a monostor romjait (2. kép). A korok polihisztorainak

2. kép. Ciszter monostor Bélápátfalván

számító ciszter szerzetesek írtak, olvastak, szántottak, vetettek és építettek is. A monostort és a templomot a szerzetesek 1534-ben hagyták el, csak 1700-as években állították helyre a megrongálódott épületeket. Ezután kerültek be a barokk építészet legszebb magyar alkotásai közé sorolt faépítmények és szobrok. A festői völgyben, fák között megbújó, nyugalmat sugárzó épületet elhagyva visszatértünk a nyüzsgésbe.

Egerben dr. Surányi Imre várt ránk, aki 1988-tól tudományos munkatársa a Főegyház-megyei Könyvtárnak. Az ország egyik leggazdagabb gyűjteménye található itt: 130 ezres könyvvállománya (ebből 34 kódex, 94 ősnymtatvány, 1555 antikva) és jelentős kézirata. Közvetlenül Pannonhalma és Esztergom után sorolható. A hit-, jog-, orvos- és történet-tudományi művek 30 féle nyelven olvashatóak. Egert a XVIII. századi püspökök következetes és céltudatos erőfeszítéssel az oktatás fellegrárává építették. Így jött létre a Líceum is, amelyet Fellner Jakab kivitelezett. Az elődöktől örökölt álmot, hogy létrejöjjön Egerben egy egyetem, gróf Eszterházy Károly valósította meg. A püspök aprólékos gondoskodásával és sok anyagi áldozatával az Universitas 1782-re nyerte el építészetileg végleges formáját. Nemcsak a belső berendezésről döntött maga, de a díszítésről és a felszerelés beszerzéséről is. Így vált lehetségessé az is, hogy olyan könyvek kerüljenek be a gyűjteménybe, amelyeket – az oktatók szükséglete alapján – kiváló szakemberek (Giuseppe Garampi, vati-

káni levéltáros, Büky József magyar könyvtáros és Batthyány Ignác bibliofil főpap) válogattak össze. A hosszú, kitartó munka gyümölcse volt az 1793. december 28-i megnyitás. A bibliotéka ugyan elsősorban egyházi gyűjtemény, de anyagának gazdagsága és csodálatos környezete miatt széles réteget vonz. Surányi Imre mondta el példának, hogy nemrégiben egy ír vendégcsoport látogatott el a könyvtárba és legnagyobb csodálkozásukra ó-ír ábécés és nyelvtankönyvet is tudott megmutatni számukra. Megemlítette még, hogy régen az építész hallgatók nem tankönyvekből tanultak, hanem kész tervrajzokból, ezért nagy becsben tartják Párizs csatornázási tervét is. Vezetőnk szívesen beszélgetett a restaurátorokkal, hiszen gyűjteményük legértékesebb, különleges darabjainak térítésmentes helyreállítását az Országos Széchényi Könyvtár szakembereinek köszönhetik.

A városban való séta után Egerszalókon mostuk le lábunkról az út porát. Különleges természeti jelenséget láthattunk, egy olyan hőforrást, amely 410 m mélyből tör fel, a víz hőmérséklete a 66-68°C fokot is eléri. A nátriumot tartalmazó, magnézium-hidrogénkarbonátos hévíz a hűvös levegőre érve azonnal kicsapódik, amitől már több mint 100 négyzetméternyi mészkőlerakódás látható. A megdermedt, hófehér „tejszínhab” alá, a folyamatosan csurgó víznek egy kis medencét építettek a gyógyulni szándékozók részére. Mi még a szabadon, erceskékben csordogáló vízben tapicskoltunk, az óriási munkagépek és a letarolt hegyoldal azonban mutatta a jövőt: „élmény-fürdő” épül.

Felfrissülve érkezünk Feldebrőre. Ez a kis falu Európa páratlan épületét őrzi. A XI. sz. első felében alapították a 20×20 m-es, mind a négy oldalán félköríves apszissal bővült templomot. Nemcsak az oszlopok, pillérek és hevederívek, de az oldalhajóktól befelé emelkedő padlószintek optikai hatása is az oltárra irányítja a betérők figyelmét. Az altemplomban zömök, szokatlan tagolású, helyenként „részeg” oszlopkötegek tartják az épület felső részét. A falakon és a boltíveken a XII. sz.-ból való freskók ma is jól láthatóak. A nyugati oldalról egy sírkamra nyílik. Az altemplomot a felső templommal kis ablakok

3. kép. NML: papírontógép

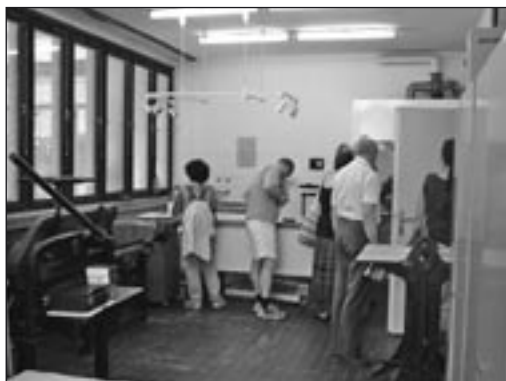
kötik össze, amelyeken keresztül követhették a szertartásokat. Művészettörténészeknek ma is fejtörést okoz, hogy ez az épület a nyugati vagy a keleti kereszténység számára épült-e valaha.

Harmadik napi nézelődéseinket Maconkán kezdtük egy 1200-as években, késő román stílusban épült templomban.

A környéket közel 600 évig birtokló Verebi család egyik tagja, Henche építtette a XIII. sz. elején az első kis kápolnát Mátraverebélyen. Verebi Péter 1398-ban Zsigmond királytól Nagyboldogasszony-napi búcsúra kapott engedélyt, amely országos jellegű vásárt is jelentett. 1400-ban IX. Bonifác két búcsúengedélyével (Verebély és Szentkút) Assisivel és Achennel tette egyenrangúvá az itteni egyházat.

A hegyek között kanyarogva érkezünk Salgótarjánba, a Nógrád Megyei Levéltár (NML) restauráló műhelyébe, ahol a levéltári állomány védelmével és helyreállításával foglalkoznak. A két restaurátor, *Kapás Zsuzsa* és *Gulyásné Fancsik Erika* lelkesen mutatja, milyen szép és praktikus munkahelyet sikerült kialakítaniuk. Szerszámaik, berendezéseik közül (lemezolló, mosómedence, papírontógép, szívóasztal, prések) egyes darabok magyar szakemberek kiváló termékei (3. kép).

Felkerestük a Nógrádi Történeti Múzeumot (NTM) is, ahol *Gulyás Gábor* kollégánk számolt be a munkájáról. Ő tartja rendben a papírananyagot, elsősorban a grafikákat, időnként

4. kép. NTM: műhely

pedig könyveket restaurál, valamint munkájához tartozik egy-egy kiállítás előkészítése is (4. kép). Megtekintettünk egy XX. sz-i magyar festők műveiből rendezett időszakos kiállítást, amelyhez Gábor készítette az installációt.

Ha már a határ közelében jártunk, átugrottunk Szlovákiába és megmásztuk Somoskő várát, amely a tatárjárás után épült az 526 m magas, csonkakúp alakú hegyre, egy csodálatos bazaltorgona tetejére.

Hazafelé tartva megálltunk Szécsényben, hogy lássuk a ferences kolostorban, a Temesvári Pelbárt emlékére rendezett könyv-kiállítást és a helyi könyvkötő műhelyt. A műhelyben a szerszámok régiek, de a könyvkötők itt általában új kötéseket készítenek.

Bekukkantottunk Tarnaszentmárián egy ősi templomba. Falait a X. sz-ban emelték, így ez Magyarország legrégebbi és legkisebb, de folyamatosan működő keresztény temploma.

Utunkat Budapestig már csak Hollókőnél szakítottuk meg. Hollókő lakói az ó-falu mai formáját 1909-től, egy tűzvész után alakították ki. Jellegzetesek a deszkamellvédés, tornácos, kontyolt nyeregtetős palóc házak. Az itt élők öltözékükben is követik a hagyományokat.

Szakmai kirándulásunk, amely most is tartóztatva volt kulturális élményekkel, ezzel véget ért. Köszönjük Kastaly Beának a szervezést.

Szakirodalmi csemegék az elmúlt századokból

Tallózás folyóiratokban

6-7. rész

Apró közlemények című rovatában a Természettudományi Közöny XXII. kötetének 253.füzetében (1890. szeptember) a **kínai tus készítéséről** olvashatunk:

A tus feltalálása Kr. e. a harmadik századból datálódik, a mikor lámpa- és fenyőkoromból készítették lakkal és enyvvel. Későbbi időkben a tus készítésére majdnem mindenféle világító anyag kormát felhasználták. A hogy a petróleum nagyon elterjedt, különösen kedvelték azt a tust, a mely a petróleumlámpa kormából készült: mind fényre, mind feketeségre nézve sokkal különb az a fenyőkoromból készült tushoz. Ma különben a jó tushoz nagyon ritkán használják a fenyőkormot, még sokkal inkább a kendermagolajat és a Dryandra cordata olajos anyagából előállított kormot. A legjobb tust jelenleg a szezamolaj kormából készítik, a ragasztóul alkalmazott enyvet pedig rinoceroszsarvból, szarvasagancsból. Ritkábban különböző halak csontjából vagy marhaszarvból állítják elő. A valódi kínai tus szaga onnan van, hogy a korom és enyvkeverékhez rendszeren még mosuszt és kánfort is adnak. Egynémely forrás szerint a tushoz rothadt marhaepét kevernek és ettől eredne sajátos szaga. A készítéshez az anyagok megválasztásán kívül a legfontosabb a dörzsölés módja, a mihez különös jártasság és ügyesség kell. A dörzsölést kézzel végzik üveglapokon. A tust annál finomabbnak és értékesebbnek tartják, mennél jobban alámerül a vízben. A legdrágábbak azok, a melyek a papíron fahéj színben csillognak.

Levélszekrény rovata Kérdések és Feleletek részében, ebben az évfolyamban találjuk a következő kérdést:

Az iskolai használatra, papírpépből készült madarak, mely gyárban készülnek és hol kaphatók?

Felelet: *Papírpépből készült madarak Budapesten a Calderoni cégnél is kaphatók. Sokkal célszerűbb azonban ily törékeny min-*

ták helyett kitömött madarakat szerezni iskolai használatra.

Calderoni István Itáliában született 1795-ben és Pesten halt meg 1881-ben. Optikus, fotócikk-kereskedő. 1819-ben a pesti Kristóf téren nyitotta meg első üzletét. 1821-ben a Váci u. un. Drasche-házban bérelt helyiséget. 1838-tól az optikai műszerek mellett Magyarországon elsőként tanszereket is forgalmazott. 1864-ben üzletét korábbi inasa és első segédje, Hopp Ferenc vette meg, aki a céget haláláig (1919) Calderoni és Társa néven vezette. Az 1949-ben államosított cég 1968-1987 között Tanért néven működött, 1987-ben a Calderoni Műszer-, Tanszergyártó és Forgalmazó V. nevet vette fel, de 1992-ben felszámolták.

(Új magyar életrajzi lexikon. 1. köt. A –CS. Bp. Magyar Könyvklub, 2001. 991.p.)

Az Erdélyi Múzeum-Egylet orvos-természettudományi szakosztályának 1893. évi május 5-ikén tartott természettudományi szakülésén Dr. Apáthy István tanár ismerteti két új módszerét és több műfogását, melyekkel szövettani célokra az eddigieknél alkalmasabb igen vékony mikrometszeteket készíthetni. Az egyik módszer a beágyazás glicerincelloidinba, a szövettani technikában nagy hézagot van hivatva pótolni. A glicerincelloidin, mely a szöveteket az eddig lehető legnagyobb mértékben kíméli, szárazon metszhető, ép úgy, mint a paraffin, és metszetei is ép olyan könnyen kezelhetők sorozatosan, mint a paraffinmetszetek. Ez úton a metszeteknek elérhető minimális vastagsága három ezredmilliméter. A második módszer egy új beágyazás celloidin és paraffin kombinációjába, mely a metszeteknek igen vékony volta mellett metszés közben a szöveteknek sokkal nagyobb kímélését engedi meg, mint a tisztá paraffin. Ez a chloroform-celloidin-paraffin módszer. Ezenkívül előadó a saját műfogásainak egész sorát ismerteti, melyek metszetek készítését a milliméter egy ezredrészeinek vas-

tagságára, sőt még ennél is sokkal vékonyabakra az eddigi eljárásokkal szemben nagyon megkönnyítik.

(Természettudományi Közlöny, XXV. köt. 286. füzet, 1893. június., 323.p.)

Apáthy István (1863–1922) zoológus, az MTA tagja (1898). 1890-től a kolozsvári majd a szegedi egyetem tanára. Összehasonlító idegszövettenal, szövettani mikrotechnikával foglalkozott. A Magyar Társadalomtudományi Egyesület alapítója.

(Akadémiai kislexikon, 1. köt A – K. Bp. Akadémiai Kiadó, 1989. 106.p.)

A Természettudományi Közlöny is tallózott az 1800-as évek végén a régi irodalomban és ezt Régi magyar megfigyelések címen közölte.

Az 1896-ban megjelent 28. kötet 320. füzetben egy 1795-ben megjelent írásból idéz **A papiros és első gyártása hazánkban** címmel:

A rongyokból való papiros csak a 13-dik századnak vége felé találtatott fel. Hazánkban az ilyen írott papirosnak első darabja még eddig az, melyre Kornides akadt Erdélyben, mely-is Gentilis kárdinálnak Benedekhez erdélyi püspökhöz bizonyos levele 1309-dikből. Az első papirosmalom nálunk Szepesben Lótséhez közel Teplitzka helységben állítatott fel 1613-dik-ban Spillenbergnél Sámuel által.

(Sokféle. Irá és egybeszedé Sándor István. 1795. III. darab 37.1.)

Sándor István bibliográfus volt, 1756-ban született Lukán (Nyitra) és Bécsben halt meg 1815-ben. 1791-ben egy folyóiratot indított meg Sokféle címen, melyből 1791–1800 között nyolc kötet jelent meg Győrben. Könyv-, érem- és térképgyűjteményét, valamint 10000 forintot a felállítandó akadémiára hagyta.

Ugyanennek az évfolyamnak 322. füzetében (1896. június) a Levélszekrény rovatában a következő kérdést kapta a folyóirat:

Szükséges volna tudnom, hogy melyik a rosszabb hővezető: a szalma-e, avagy a lemezpapiros?

A felelet így szól: *A szalma és a lemezpapír hővezetése közt csak annyiban várható különbség, a mennyiben a lazább testek rosszabbul vezetnek mint a tömörek.*

Ezt az egyszerű választ Schuller Alajos fizikus, a József Műegyetem rendes tanára adta és hasonlóan rangos tudós válaszolt a következő kérdésre is:

Melyik a legjobb cigarettapapiros? Némelyek a Griffon, mások a Cartouche, ismét mások a Houblon mellett kardoskodnak, mint a mely szerintők legjobb. Én úgy tudom, hogy egyik papiros se jó: csak azt szeretném tudni hogy mégis melyik legkevésbé ártalmas az egészségre?

A rangos válaszadó Pfeifer Ignác műegyetemi tanár, aki 1867-ben született és a kémiai technológia nyilvános rendes tanára volt. Válasza a következő:

Az országos vegykísérleti állomás 1886. évi jelentésében a következő cigarettapapirosfajok összetételét közli:

A papiros megnevezése	Egy papiros átlagos súlya grammokban	Egy papiros hamutartalma grammokban	A papiros hamutartalma grammokban*	százalékokban		
				A papiros vasoxid tartalma	A papiros vízes kivonata	A papiros alkoholos kivonata
Les dernieres Cartouches	0,03888	0,000052	0,1348	0,0258	0,6255	0,1584
Le Houblon Cawley and Henry	0.03929	0.000085	0.2163	0.0568	0.3273	0.1469
Papier Persan Hatterer	0.04006	0.000245	0.6027	0.0596	0.5187	0.1340
Joh. Bard and Co.	0.05550	0.000126	0.2281	0.0310	0.3330	0.2291
Houblon. Matelof	0.03400	0.000090	0.2647	-	-	-

Fémi alkatrészek a sósavas kivonatban nincsenek

*A nagyságrendekkel biztos baj van (a hamu súlya nem lehet több a papírénál) A szerk.

Mindenesetre legjobb az a papiros, a melyik legkönnyebb, legkevésbé hamut és kivonható anyagot tartalmaz.

(Természettudományi Közlöny, XXX. kötet, 343. füzet (1898. március): 346. füzet (1898. június))